

บทความวิชาการ

แนวคิดทางการเมืองไทยในบริบทประวัติศาสตร์: สุโขทัยถึงสังคม ประชาธิปไตย

THAI POLITICAL CONCEPTS IN A HISTORICAL CONTEXT: FROM SUKHOTHAI TO DEMOCRATIC SOCIETY

ณรงศรีรัฐ ภูติธยา^{1*}Narongrat Phootirattaya^{1*}

*Corresponding Author Email: narongratphoo2500@gmail.com

Received March 30, 2026; Revised May 27, 2026; Accepted June 19, 2026

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการของแนวคิดทางการเมืองการปกครองของไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยพิจารณาผ่านบริบททางประวัติศาสตร์ในแต่ละยุคสมัย ได้แก่ สมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา และสมัยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ผลการศึกษาพบว่า แนวคิดทางการเมืองในสมัยสุโขทัยมีลักษณะสำคัญคือ แนวคิดธรรมราชา ซึ่งยึดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและแนวคิดการปกครองแบบพ่อปกครองลูกที่เน้นความใกล้ชิดระหว่างผู้ปกครองกับราษฎร สมัยกรุงศรีอยุธยา แนวคิดเทวราชา ได้เข้ามามีอิทธิพล ส่งผลให้พระมหากษัตริย์ถูกมองว่าเป็นสมมติเทพและมีอำนาจสูงสุดในการปกครอง พร้อมทั้งมีการจัดระเบียบสังคมผ่านระบบศักดินาและระบบไพร่ ซึ่งช่วยเสริมสร้างความมั่นคงของรัฐ ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ประเทศไทยได้เปลี่ยนผ่านสู่ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข อันเป็นผลมาจากอิทธิพลแนวคิดตะวันตก การตื่นตัวของปัญญาชน และปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคม พัฒนาการของประชาธิปไตยไทยยังเผชิญกับความไม่มั่นคงทางการเมืองและการรัฐประหารเป็นระยะ แนวโน้มการพัฒนาการเมืองไทยในปัจจุบันจึงควรมุ่งเน้นการเสริมสร้างการเมืองภาคพลเมือง การพัฒนาคุณภาพประชาชน และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมือง เพื่อให้ระบอบประชาธิปไตยมีความมั่นคงและยั่งยืน

¹ สภานายความในพระบรมราชูปถัมภ์¹ Lawyers Council of Thailand under the Royal Patronage

คำสำคัญ: แนวคิดทางการเมืองไทย; ประวัติศาสตร์; สังคมประชาธิปไตย

Abstract

Objectives of this article were to study the development of political and governmental concepts in Thailand from the past to the present, considering the historical context of each era: The Sukhothai period, Ayutthaya period, and the period following the political reform of 1932 (B.E. 2475). The study was found that key political ideologies in the Sukhothai period included the concept of Dharmaraja, based on Buddhist principles, and a paternalistic style of governance emphasizing close ties between the ruler and the people. During the Ayutthaya period, the concept of Devaraja, divine kingship, gained influence, leading the monarch to be viewed as a divine being with supreme power. Social organization was also implemented through the feudal system and the corvée system, which strengthened the stability of the state. This was followed by the political reforms of 1932 (B.E. 2475). Thailand's transition to a constitutional monarchy was a result of Western intellectual influence, intellectual awakening, and socio-economic challenges. However, the development of Thai democracy has also faced political instability and periodic coups. Current political trends in Thailand should therefore focus on strengthening civic engagement, improving the quality of citizens, and promoting political participation to ensure the stability and sustainability of the democratic system.

Keyword: Thai Political Concepts; Historical; Democratic Society

บทนำ

ประเทศไทยได้ชื่อว่าเป็นประเทศเก่าแก่ มีประวัติความเป็นมายาวนานชาติหนึ่ง แม้ว่าหลักฐานเกี่ยวกับปฐมกำเนิดของชาติไทยจะไม่สามารถยืนยันได้แน่ชัดว่า ชนชาติไทยเป็นผู้ที่อพยพมาจากทางตอนใต้ของประเทศจีนแถบมณฑลยูนนาน หรือมีรากอยู่ในสุวรรณภูมิแห่งนีมาแต่เก่าก่อนก็ตาม การศึกษาแนวคิดทางการเมืองการปกครองสมควรจะเริ่มต้นตั้งแต่ประเทศไทยตั้งอาณาจักรมั่นคงขึ้นในแหลมทอง เมื่อ พ.ศ. 1781 อาณาจักรแรกของชาติไทย คือ อาณาจักรสุโขทัย ซึ่งสถาปนาโดยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ต้นราชวงศ์พระร่วง ประกาศตนเป็นอิสระจากขอม ซึ่งยึดครองดินแดนแถบนั้นอยู่ในสมัยนั้น การเมืองการปกครองไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนกระทั่งถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ก่อนหน้ามีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475

อยู่ในรูปแบบระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับระบอบเผด็จการ เพราะว่าอำนาจสูงสุดในการปกครองเป็นของพระมหากษัตริย์เพียงพระองค์เดียวเท่านั้น พระมหากษัตริย์ได้อำนาจมาด้วยการสืบสันตติวงศ์ หรือการปราบดาภิเษก ประชาชนไม่มีส่วนร่วมในการสถาปนาหรือคัดเลือกพระมหากษัตริย์เลย (วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร (ราชบัณฑิต), 2553)

ระบอบประชาธิปไตยซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 มีลักษณะที่ไม่ราบรื่นและพัฒนาช้า แม้ว่าจะดำเนินมาเป็นเวลากว่า 80 ปี แต่ก็พอจะอนุมานได้ว่าระบอบประชาธิปไตยได้หยั่งลึกพอสมควร การศึกษาการเมืองการปกครองไทยหากจะแบ่งยุคสมัยให้เหมาะสมแก่การศึกษาแล้วจะแบ่งออกได้เป็น 3 ยุคสมัยด้วยกัน คือ สมัยสุโขทัย ระหว่าง พ.ศ. 1781 – 1921 สมัยอยุธยา พ.ศ. 1893 – 2310 และสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2325 – 2475 ส่วนหลักจาก พ.ศ. 2475 จนถึงปัจจุบัน จะกล่าวโดยละเอียดในบทต่อไปว่าด้วยการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยของไทยในปัจจุบัน แม้ว่าในประวัติศาสตร์จะปรากฏว่ามีสมัยธนบุรีระหว่าง พ.ศ. 2311 – 2325 แต่เนื่องจากสมัยนั้นชาติไทยอยู่ในระยะสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่นขึ้นมาใหม่หลังจากเสียกรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ. 2310 และลักษณะการปกครองยังยึดแบบของกรุงศรีอยุธยาอยู่ ไม่ได้เสริมสร้างลักษณะใหม่ ๆ ขึ้นมา จึงไม่ขอกล่าวเป็นการเฉพาะ แต่จะกล่าวในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการปกครองซึ่งในที่นี้จะกล่าวถึงแนวคิดธรรมราชาหรือราชาธรรมในสมัยสุโขทัย แนวคิดเทวราชาในสมัยกรุงศรีอยุธยา และแนวคิดประชาธิปไตยในสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครองตามลำดับดังนี้

แนวคิดทางการเมืองแบบธรรมราชา

ความคิดทางการเมืองแบบธรรมราชาสมัยกรุงสุโขทัย ได้มีการนำเอาความคิดทางการเมืองแบบธรรมราชามาใช้ ตั้งแต่สมัยพระมหาธรรมราชาลิไทในยุคสุโขทัย ทั้งนี้จากการวิเคราะห์จากหลักฐานทางวรรณคดีและประวัติศาสตร์ที่สำคัญ คือ บทพระราชนิพนธ์ชื่อ “ไตรภูมิพระร่วง” ของพระมหาธรรมราชาลิไท ซึ่งได้ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นในปี พ.ศ. 1888 (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก, 2521) ขณะเมื่อทรงครองเมืองศรีสัชนาลัยในฐานะพระมหาอุปราช ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าได้มีการกล่าวถึงความคิดทางการเมืองแบบธรรมราชามาก่อนที่พระมหาธรรมราชาลิไทจะเสด็จขึ้นครองราชย์เป็นกษัตริย์แห่งกรุงสุโขทัยแล้ว

สาเหตุที่ทำให้พระมหาธรรมราชาลิไททรงประกาศอุดมการณ์ทางการเมืองแบบธรรมราชามีอยู่ 2 ประการคือ

ประการแรก ทรงได้รับอิทธิพลทางความคิดจากพุทธศาสนา ทรงชำนาญในสภาวะแห่งพระไตรปิฎก (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก, 2521) จึงทำให้พระองค์ต้องการแสดง

พระองค์ในฐานะผู้เผยแผ่พุทธศาสนาและชักชวนให้บุคคลต่าง ๆ ประพฤติธรรมตามคติธรรมราชา จึงได้ทรงพระราชนิพนธ์ไตรภูมิพระร่วง อันเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาขึ้นมาเผยแพร่ ดังที่มีข้อความในไตรภูมิพระร่วง ตอนหนึ่งกล่าวว่า “ผู้ใดจักปรารถนาสวรรค์นิพพานจงสดับนี้ฟังไตรภูมิภิกษาทำนุบำรุง อย่าได้ประมาทสักวัน ดังนี้ จึงจะได้พบพระศรีอาริย์โมติ เมื่อจะลงมาตรัสแก่สัพพัญญุตญาณในโลกนี้แลฯ” (พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว และพลศักดิ์ จิรไกรศิริ, 2524) แสดงให้เห็นว่าพระมหาธรรมราชาลิไททรงพระราชนิพนธ์ไตรภูมิพระร่วงขึ้นมาเรื่อง “เผยแผ่พุทธศาสนาและเพื่อเทศน์โปรดพระมารดา” ดังนั้น อุดมการณ์ธรรมราชาของพระมหาธรรมราชาลิไท จึงได้รับอิทธิพลมาจากพุทธศาสนาดังกล่าวมาแล้ว

ประการที่สอง สืบเนื่องมาจากความจำเป็นทางการเมือง จะเห็นว่าพระธรรมราชาลิไททรงพระราชนิพนธ์ไตรภูมิพระร่วงขึ้นมาก็ “เพื่อประโยชน์ทางการเมืองอย่างแน่นอน” (สมพงษ์ เกษมสิน และจรรยา สุภาพ, 2520) นอกเหนือไปจากการได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนา ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ทั้งนี้ เพราะพระองค์ทรงเป็นอุปราชปกครองศรีสัชนาลัยในปีพ.ศ. 1882 ทรงพระราชนิพนธ์ไตรภูมิพระร่วงในปี พ.ศ. 1888 และทรงยกพลจากศรีสัชนาลัยไปปราบและประหารศัตรูในสุโขทัยแล้วเสด็จเสวยราชย์เมื่อปี พ.ศ. 1890 (สมพงษ์ เกษมสิน และจรรยา สุภาพ, 2520) ดังปรากฏความในศิลาจารึกตอนหนึ่งว่า “...เสด็จนำพยุหเสนาทั้งหลายออกจากเมืองศรีสัชนามา... ให้พลเสนาทั้งหลายล้อมประตู่ (เอา) ขวานประหารศัตรูทั้งหลาย บัดนั้นจึงเสด็จพระราชดำเนินเข้าเสวยราชย์ไถ่สุริยาธิปัตย์ในเมืองสุโขทัยแทนพระบิดา...” ดังนั้นก่อนขึ้นครองราชย์พระองค์อาจคาดการณ์ถึงปัญหายุ่งยากอันอาจจะเกิดขึ้นขณะขึ้นครองราชย์ได้ พระองค์จึงทรงเผยแผ่อุดมการณ์ธรรมราชาในไตรภูมิพระร่วงเอาไว้ล่วงหน้าก่อน เพื่อสร้างความนิยมให้เกิดขึ้นแก่ราษฎรและไว้ล่วงหน้า เมื่อขึ้นครองราชย์จะได้มีความชอบธรรมในฐานะเป็นธรรมราชา ขณะเดียวกันฐานะทางเศรษฐกิจและการเมืองของสุโขทัยในขณะนั้นที่เริ่มเสื่อมลง ภายหลังจากที่พ่อขุนรามคำแหงได้ทรงพยายามทุกวิถีทางที่จะพัฒนาสังคมสุโขทัยให้มีอำนาจ กำลังคนและเศรษฐกิจทัดเทียมอาณาจักรทางใต้มาแล้ว (ณรงค์ พ่วงพิศ, 2523)

มีข้อสังเกตว่า วิวัฒนาการของแนวคิดต่าง ๆ เกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ที่ได้กล่าวมาแล้วได้สืบเนื่องถึงปัจจุบัน ดังจะเห็นได้ว่าแม้พระมหากษัตริย์ในปัจจุบันจะเป็นพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญแต่ลักษณะที่ทรงเป็น “พ่อของประชาชน” ทรงเป็นธรรมราชา ทรงมีความศักดิ์สิทธิ์สูงส่งตามแนวคิดเทวราชา ยังคงรวมอยู่ในองค์พระผู้เป็นประมุขในความคิดของประชาชน (วิทยา นาศิริกุลกิจ และสุขุม นวลสกุล, 2542)

นอกจากเรื่องผู้นำของบ้านเมืองแล้ว การปกครองของไทยในสมัยโบราณมีพื้นฐานอยู่ที่ระบบมูลนาย-ไพร่ ซึ่งเป็นระบบการควบคุมกำลังคน เพราะกำลังคนเป็นทรัพยากรที่มี

ค่ายิ่งของบ้านเมืองในสมัยโบราณ การควบคุมกำลังคนในระบบมูลนาย-ไพร่มีความเกี่ยวพันอย่างใกล้ชิดกับระบบศักดินา ซึ่งเป็นกลไกในการควบคุมการแจกจ่ายไพร่พลและเป็นระบบที่ใช้กำหนดสิทธิ หน้าที่ความรับผิดชอบและฐานะทางสังคมของชนทุกชั้นในสังคมจารีตของไทย ส่วนความสัมพันธ์ของมูลนาย-ไพร่นั้นจะดำเนินไปภายใต้ระบบอุปถัมภ์ มูลนายในฐานะผู้อุปถัมภ์และไพร่ในฐานะผู้อยู่ใต้อุปถัมภ์จะมีความผูกพันกันเป็นส่วนตัวและมีการแสวงหาแลกเปลี่ยนผลประโยชน์กันโดยมูลนายจะให้ประโยชน์ในเรื่องความคุ้มครองแก่ไพร่ ขณะเดียวกันไพร่ก็จะให้ผลประโยชน์แก่มูลนายในรูปของความจงรักภักดี แรงงานและของกำนัล นอกจากนั้นการเมืองการปกครองของไทยยังมีอิทธิพลของระบบเครือญาติเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย (วิทยา นาศิริกุลกิจ และสุขุม นวลสกุล, 2542)

การเมืองการปกครอง สมัยสุโขทัย แบ่งเป็น 3 ลักษณะ คือ (วุฒิชัย มุลศิลป์ และดารุณี ม่วงแก้ว, 2529)

1. การปกครองแบบพ่อปกครองลูก เป็นลักษณะเด่นของการปกครองตนเองในสมัยสุโขทัย การปกครองลักษณะนี้ พระมหากษัตริย์เปรียบเหมือนพ่อของประชาชน และปลูกฝังความรู้สึกผูกพันระหว่างญาติมิตร การปกครองเช่นนี้เด่นชัดมากในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช

2. การปกครองแบบธรรมราชาหรือธรรมาธิปไตย ลักษณะการปกครองทรงยึดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และต้องเผยแผ่ธรรมะ สู่ประชาชนด้วย การปกครองแบบธรรมราชานั้นเจริญรุ่งเรืองมากในสมัยพระมหาธรรมราชาที่ 1 พระองค์ทรงออกบวชและศึกษาหลักธรรมอย่างแตกฉาน นอกจากนี้ยังทรงพระราชนิพนธ์หนังสือเตฏมิกถา (ไตรภูมิพระร่วง) ไว้ให้ประชาชนศึกษาอีกด้วย

3. ทรงปกครองโดยยึดหลักสิทธิเสรีภาพ เป็นการปกครองที่พระมหากษัตริย์ไม่ได้ทรงใช้อำนาจอย่างเด็ดขาด แต่ให้มีสิทธิเสรีภาพในการประกอบอาชีพด้านต่าง ๆ ตามความถนัดเป็นต้น

แม้ว่าระบอบการปกครองของสุโขทัยจะเป็นแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เพราะอำนาจสูงสุดเด็ดขาดไม่ว่าจะในด้านนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ รวมอยู่ที่พ่อขุนเพียงพระองค์เดียว และพ่อขุนไม่จำเป็นต้องรับผิดชอบต่อประชาชน แต่ด้วยการจำลองลักษณะครองครวมาใช้ในการปกครองทำให้ลักษณะการใช้อำนาจของพ่อขุนเกือบทุกพระองค์เป็นไปในลักษณะทางให้ความเมตตาแลเสรีภาพแก่ราษฎรตามสมควร

พ่อขุนแห่งกรุงสุโขทัยทรงปกครองประชาชนในลักษณะ บิดาปกครองบุตร คือถือพระองค์เป็นพ่อของราษฎร มีหน้าที่ให้ความคุ้มครองป้องกันภัยเบาะแสส่งเสริมความสุขให้ราษฎร ราษฎรในฐานะบุตรก็มีหน้าที่ให้ความเคารพเชื่อฟังพ่อขุน ปรากฏว่าพ่อขุนกับประชาชนในลักษณะการปกครองแบบบิดาปกครองบุตรมีความใกล้ชิดกันพอสมควร จะเห็นได้จากการที่ราษฎรในสมัย

สุโขทัยมีสิทธิถวายฎีกา หรือร้องทุกข์โดยตรงต่อพ่อขุนโดยในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ได้มีกระดิ่งแขวนไว้ที่ประตูวัง ถ้าใครต้องการถวายฎีกาก็ไปสั่นกระดิ่งพระองค์ก็จะทรงชำระความให้ ส่วนการจัดการปกครองอาณาจักรสุโขทัยมีกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีหรือเมืองหลวงเป็นศูนย์กลาง การปกครอง อำนาจการวินิจฉัยสั่งการอยู่ที่เมืองหลวง ซึ่งเป็นพื้นที่ทำการของรัฐบาล และที่ประทับของพระมหากษัตริย์ การปกครองของอาณาจักรสุโขทัย แบ่งการปกครองออกเป็น 3 ประเภท คือ 1. หัวเมืองชั้นใน ได้แก่ เมืองหน้าด่านหรือเมืองลูกหลวง 2. หัวเมืองชั้นนอก ได้แก่ เมืองพระยามหานคร และ 3. เมืองประเทศราช ได้แก่ เมืองที่เป็นชาวต่างภาษา โดยมีรายละเอียดของหัวเมืองต่าง ๆ ดังนี้ (ธีรวิทย์ ไชยสิทธิ์, 2529)

1. เมืองหลวง หรือราชธานี เป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์ พระราชวังและวัดจำนวนมาก ตั้งอยู่ในและนอกกำแพงเมือง ราชธานีเป็นศูนย์กลางทางการปกครอง การศาสนา วัฒนธรรม ศิลปะและขนบประเพณี พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้ปกครองเอง
2. เมืองลูกหลวง เป็นเมืองหน้าด่าน ตั้งอยู่รอบราชธานีห่างจากเมืองหลวงมีระยะทางเดินเท้าประมาณ 2 วัน ได้แก่ เมืองศรีสัชนาลัย เมืองสองแคว เมืองสระหลวง เมืองชากังราว เมืองลูกหลวงเป็นเมืองที่เจ้านายเชื้อพระวงศ์ได้รับการแต่งตั้งจากพระมหากษัตริย์เป็นผู้ปกครอง
3. เมืองพระยามหานคร คือเมืองที่อยู่ห่างจากเมืองหลวงและเมืองหน้าด่านออกไป เจ้าเมืองอาจเป็นเชื้อสายของเจ้าเมืองเดิม หรืออาจได้รับการแต่งตั้งจากราชธานี และมีอำนาจในการปกครองตัวเอง แต่ต้องขึ้นตรงต่อราชธานี เช่น นครสวรรค์ เชียงทอง บางพาน
4. เมืองประเทศราช เป็นเมืองที่มีได้รวมเข้ากับอาณาจักรสุโขทัย แต่ยอมอ่อนน้อมต่อราชธานีเพื่อความปลอดภัยของตนเอง เมืองเหล่านี้อาจอยู่ติดกับเมืองชายแดนของอาณาจักรสุโขทัย เช่น เมืองหลวงพระบาง เมาะตะมะ

แนวคิดเทวราชาในสมัยกรุงศรีอยุธยา

ระบอบการปกครองในสมัยอยุธยาเป็นระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ อำนาจอธิปไตยอยู่ที่พระมหากษัตริย์เพียงพระองค์เดียว เหมือนกับสมัยสุโขทัย แต่แนวความคิดเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ได้เปลี่ยนแปลงไปตามคติพราหมณ์ซึ่งพวกพุกามนำมา โดยถือว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้ที่ได้รับอำนาจจากสวรรค์ตามแนวความคิดแบบลัทธิเทวสิทธิ์ (ชัยอนันต์ สมทรวณวิช, 2519)

ลักษณะการปกครองแบบเทวสิทธิ์นี้ถือว่า พระมหากษัตริย์เป็นเสมือนเจ้าชีวิต นอกจากจะมีพระราชอำนาจเด็ดขาด สามารถกำหนดชะตาชีวิตของผู้อยู่ใต้ปกครองแล้ว ยังถือว่าอำนาจในการปกครองนั้นพระมหากษัตริย์ทรงได้รับจากสวรรค์ หรือเป็นไปตามเทวโองการ การกระทำของ

พระมหากษัตริย์ถือเป็นความต้องการของพระเจ้า พระมหากษัตริย์ทรงเป็นเหมือนสมมุติเทพ พระเจ้า หรือผู้แทนพระเจ้า เพราะฉะนั้นพระมหากษัตริย์ตามแนวความคิดแบบเทวสิทธิ์จึงทรงอำนาจสูงสุดล้นพ้น ลักษณะการปกครองเป็นแบบนายปกครองบ่าว หรือเจ้าปกครองข้า (นงเยาว์ พิระตานนท์, 2541)

อยุธยาปกครองด้วยระบอบราชาธิปไตย พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้นำสูงสุดของอาณาจักรและทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจเด็ดขาดแต่พระองค์เดียวในการปกครองทั้งในช่วงยามสงบและช่วงสงคราม พระมหากษัตริย์ในสมัยอยุธยาทรงได้รับแนวคิดเรื่องเทวราชา ซึ่งมาจากเขมรและเขมรเองก็รับมาจากอินเดียซึ่งคติเรื่องเทวราชามีพื้นฐานจากลัทธิพราหมณ์ซึ่งมีความเชื่อว่าพระมหากษัตริย์ทรงมิใช่มนุษย์ธรรมดาพระมหากษัตริย์มีความศักดิ์สิทธิ์สูงส่งและมีอำนาจน่าเกรงขาม ด้วยเหตุนี้ ได้มีส่วนช่วยสนับสนุนให้อาณาจักรอยุธยาที่มีอาณาจักรกว้างใหญ่ไพศาลสามารถดำรงอยู่ได้นานหลายร้อยปีแม้ต้องเผชิญกับความผันผวนทางการเมืองหลายอย่าง เช่น พระมหากษัตริย์ที่มีความอ่อนแอหลายพระองค์ การแย่งชิงราชสมบัติเกิดขึ้นหลายครั้ง

รูปแบบการปกครองอยุธยา พ.ศ.1893-1991 ปกครองโดยแบ่งการปกครองออกเป็น การปกครองส่วนกลางและการปกครองหัวเมือง การปกครองส่วนกลางมีราชธานีเป็นศูนย์กลาง พระมหากษัตริย์ทรงปกครองด้วยพระองค์เองโดยมีขุนนาง 4 กรมช่วยดูแล คือ กรมเวียง เป็นพนักงานปกครองท้องที่ รักษาความสงบเรียบร้อยในเขตเมืองและบริเวณใกล้เคียง กรมวัง เป็นหัวหน้าในพระราชสำนัก และดูแลเรื่องความยุติธรรม กรมคลัง เป็นพนักงานรับจ่ายและเก็บรักษาพระราชสมบัติที่ได้มาจากการเก็บภาษีอากร กรมนา เป็นพนักงานตรวจตราการทำไร่นา ออกหนังสือแสดงกรรมสิทธิ์แก่ชาวนารวมทั้งเก็บทางข้าวขึ้นฉางหลวงเก็บไว้ในราชการ ส่วนการปกครองหัวเมืองนั้นเมืองอยู่ห่างจากราชธานีแต่มีความสำคัญต่อเมืองหลวงทั้งด้านเศรษฐกิจและการทหารอยุธยาจะส่งเจ้านายไปปกครองหัวเมืองเหล่านี้จะมีอิสระในการปกครองค่อนข้างมาก

เศรษฐกิจ อยุธยามีที่ตั้งอยู่ในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่างดินจึงมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูกการเกษตรจึงได้ผลดีเป็นอย่างมากพืชสำคัญคือ ข้าว พริกไทย ฝ้าย หมากร มะพร้าว และผลไม้ต่าง ๆ และการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศ เช่น จีน ญี่ปุ่น อินเดีย อาหรับ ด้วยเพราะอยุธยาตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำไม่ไกลจากทะเลเหมาะแก่การค้าขายกับต่างประเทศอันเป็นแหล่งรายได้ของรัฐทำให้อยุธยามีความมั่งคั่ง (พรเพ็ญ ฮันตระกูล, 2519)

สังคมอยุธยาประกอบด้วยกลุ่มคนแบ่งออกเป็น 6 ชั้น คือ พระมหากษัตริย์ทรงมีอำนาจสูงสุดในการบริหารทุกด้าน เจ้านายประกอบด้วย พระราชโอรธ ธิดาและเชื้อพระวงศ์มีหน้าที่ช่วยราชการแผ่นดินตามคำสั่งของพระมหากษัตริย์ ขุนนาง คือชนชั้นสูงรับราชการกับพระเจ้าแผ่นดิน พระสงฆ์ คือ บุคคลที่บวช ไพร่ เป็นเสรีชนที่ต้องใช้แรงงานรัฐบาล และควบคุมโดยขุน

นางและเจ้านายซึ่งเรียกรวมกันว่า มูลนาย ทาศ คือชนกลุ่มน้อยของสังคมที่ได้จากการกวาดต้อนผู้คนจากเมืองที่แพ้สงครามหรือที่มาจากการขายตัวเองเมื่อยากจน

ในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ พ.ศ.1991 - 2031 ได้มีการปรับปรุงรูปแบบการปกครองที่ใช้อยู่ในสมัยอยุธยาตอนต้นให้มีประสิทธิภาพยิ่งกว่าเดิมการปฏิรูปการปกครอง พ.ศ. 1998 ครั้งนี้มีความสำคัญต่อการการเมืองการปกครองของไทยเป็นอย่างมาก เพราะรูปแบบการปรับปรุงการปกครองใหม่ครั้งนี้ใช้เป็นหลักการปกครองอาณาจักร มาจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ สาเหตุที่ทรงปฏิรูปการปกครองมี 2 ประการ คือ การปกครองหัวเมืองที่ใช้ระบบเมืองลูกหลวงเมืองหลานหลวงนั้นมีจุดอ่อนค่อนข้างนอกเพราะผู้ปกครองเมืองเหล่านั้นเป็นเจ้านายชั้นสูงมีอำนาจในการปกครองค่อนข้างอิสระทางส่วนกลางแทบไม่ได้เข้าไปควบคุมการบริหารเลย เพราะความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับพระมหากษัตริย์จึงทรงวางพระทัยจึงเปิดโอกาสให้เมืองเหล่านี้ช่องสุ่มก่้างคนสร้างอำนาจทางการเมืองได้อย่างมากมายจนสามารถคุกคามความปลอดภัยของราชบัลลังก์ ดังเช่น เหตุการณ์ขุนหลวงพระจั่วเจ้าเมืองสุพรรณบุรีแย่งชิงราชบัลลังก์จากสมเด็จพระรามาธิบดีในปี พ.ศ. 1913 และในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถอยุธยาใช้อำนาจเขตขยายออกไปอย่างกว้างขวางมากกว่าช่วงก่อตั้งแรกมาก เนื่องจากการที่รวมอาณาจักรสุโขทัยเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของอยุธยาในสมัยเจ้าสามพระยาจึงจำเป็นต้องเปลี่ยนการปกครองให้ดีขึ้นมีประสิทธิภาพมากกว่าเดิมให้สามารถควบคุมสุโขทัยซึ่งเพิ่งจะรวมกับอยุธยาไว้ได้อย่างปลอดภัยไม่ให้สุโขทัยก่อปัญหาแยกตัวออกจากอยุธยาซึ่งอาจจะทำให้สุโขทัยตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของอาณาจักรล้านนาซึ่งเป็นคู่แข่งสำคัญของอยุธยาในขณะนั้น

ลักษณะการปฏิรูป สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถยึดหลัก 3 ประการ คือ (พรเพ็ญ ฮันตระกูล, 2519)

1. การตั้งอำนาจเข้าสู่ส่วนกลางและจัดระเบียบการปกครองส่วนกลางใหม่ ด้วยการตั้งกรม 2 กรม คือ กรมกลาโหมมีอัครมหาเสนาบดีตำแหน่งสมุหพระกลาโหมเป็นผู้ควบคุมกิจการด้านทหารทั่วราชอาณาจักร กรมมหาดไทยมีอัครมหาเสนาบดีตำแหน่งสมุหนายกดูแลควบคุมงานฝ่ายพลเรือนทั่วราชอาณาจักร รวมทั้งกรม จตุสดมภ์ เวียง เปลี่ยนชื่อเป็น กรมนครบาล มีหน้าที่ในการปกครองท้องที่ ปราบปรามโจรผู้ร้ายรักษาความสงบภายในดูแลกรมเล็ก ๆ ในรับผิดชอบของนครบาล

2. หลักการแบ่งแยกหน้าที่ มีการแบ่งหน่วยงานราชการเป็น 2 ฝ่าย คือ กรมฝ่ายทหารและกรมฝ่ายพลเรือน รวมทั้งแบ่งพลเมืองหรือไพร่ออกเป็น 2 ฝ่าย คือ ไพร่ฝ่ายทหารและไพร่ฝ่ายพลเรือน

3. หลักการถ่วงดุลอำนาจ คือ การแบ่งอำนาจของขุนนางออกเป็น 2 ฝ่ายแล้วให้ถ่วงดุลซึ่งกันและกันเพื่อป้องกันไม่ให้ขุนนางชั้นผู้ใหญ่สมคบกันคิดการโค่นราชบัลลังก์ และการออกกฎหมายควบคุมพฤติกรรมของเจ้าเมือง เช่น ห้ามเจ้าเมืองต่าง ๆ ติดต่อกันหากละเมิดโทษถึงตาย (นาตยา อิงคนาภา, 2548)

กล่าวโดยสรุปแล้วการปฏิรูปการปกครองของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถนั้นได้สร้างความเป็นปึกแผ่นและความเป็นระเบียบอย่างมากในการปกครองในสมัยอยุธยาซึ่งผลให้อาณาจักรอยุธยาสามารถยืนยาวนานหลายร้อยปี แม้ต้องพบกับความผันผวนทางการเมืองหลายครั้งเช่น การทำสงครามกับอาณาจักรเพื่อนบ้าน การออกกฎหมายควบคุมพฤติกรรมของเจ้าเมือง เช่น ห้ามเจ้าเมืองต่าง ๆ ติดต่อกันหากละเมิดโทษถึงตายและการกำหนดศักดินาในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทำให้กรุงศรีอยุธยาเป็นปึกแผ่นมีระเบียบแบบแผนในการปกครอง อำนาจถูกรวมไว้ที่พระมหากษัตริย์ เป็นรูปแบบที่เรียกว่า สมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่สมบูรณ์ที่สุดในระบบการปกครองที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข (นาฏวิภา ชลิตานนท์, 2524)

เศรษฐกิจ หลังการปฏิรูปการปกครอง เศรษฐกิจของอยุธยายังคงอยู่กับการเกษตรและการค้ากับต่างประเทศโดยอยุธยาหันไปค้าขายกับต่างประเทศมากขึ้นเนื่องจากสามารถควบคุมหัวเมืองให้ส่งส่วยสิ่งของตามต้องการของตลาด เช่น ดีบุก งาช้าง พริกไทยเครื่องเทศ การค้ากับต่างประเทศรุ่งเรืองเป็นอันมากในสมัยพระมหาจักรพรรดิและหันมาผูกขาดการค้า มีการออกกฎหมายสินค้าต้องห้าม จัดระเบียบการค้าและการเก็บภาษีที่รัดกุมทำให้รัฐบาลมีฐานะร่ำรวยและหันมาพึ่งกับการค้าขายต่างประเทศมากขึ้น แต่ก็มีผลกระทบ คือ หากเมื่อการค้าตกต่ำ เศรษฐกิจของอยุธยาก็ต้องตกต่ำไปด้วย

ทางการเมือง หลังการปฏิรูปการปกครองมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่สำคัญคือ การปรับปรุงระเบียบไพร่ และการทำสงครามกับพม่า การปรับปรุงระเบียบไพร่มีในสมัยพระรามาธิบดีที่ 2 ทรงสำรวจสำมะโนครัวนับว่าเป็นครั้งแรกของอยุธยาเนื่องจากพระราชนัดดาในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถอยุธยาได้ทำสงครามกับล้านนาถ้านานไพร่พลของอยุธยาจึงตายมาก ต้องมีการจัดระเบียบไพร่ใหม่เพื่อสะดวกในการดูแล แบ่งประเภทของไพร่ออกเป็น ไพร่หลวง คือ ไพร่ของพระมหากษัตริย์ จะใช้แรงงานให้แก่รัฐ เช่น ขุดคลอง สร้างกำแพง สร้างถนน ไพร่สม เป็นไพร่ส่วนตัวของพวกมูลนายคือเจ้านายและขุนนางพระมหากษัตริย์จะพระราชทานไพร่สมให้แก่พวกมูลนายตามศักดินาเพื่อใช้ทำงานส่วนตัวของพวกมูลนายนั้น ๆ และเพื่อเป็นเกียรติยศแสดงถึงฐานะทางสังคมด้วย เมื่อมูลนายเสียชีวิตก็เป็นมรดกของลูกหลานมูลนายต่อไป การที่อาณาจักรอยุธยามีความมั่นคงสภาพกำลังทหารที่เข้มแข็งทำให้อยุธยาแผ่ขยายอำนาจออกไปเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเช่นการเข้าครอบครองเมืองทำการค้ามะริด ตะนาวศรี อยุธยายังขยาย

อำนาจเข้าไปในดินแดนมอญทางด้านตะวันตก และลัทธิทางด้านเหนือซึ่งทำให้อยุธยาต้องเผชิญกับพม่าการแย่งชิงอำนาจในมอญระหว่างอยุธยากับพม่าก่อให้เกิดสงครามเมืองเชียงกรานตรงกับสมัยสมเด็จพระไชยราชาธิราช (นคร พันธ์ณรงค์, 2527)

ทางสังคม หลังการปฏิรูปการปกครองมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่สำคัญ 2 ประการ คือ การขึ้นมามีอำนาจของชนชั้นขุนนาง และการรับวิทยาการจากชาติตะวันตก การขึ้นมามีอำนาจของชนชั้นขุนนางเป็นปัญหาของอยุธยาตลอดมา การถ่วงดุลอำนาจชนชั้นเจ้านายและชนชั้นขุนนางให้อยู่ในดุลที่เหมาะสมให้เจ้านายและขุนนางคานอำนาจกันเองเพื่อจะได้ไม่เป็นภัยต่อราชบัลลังก์ การรับวิทยาการจากชาติตะวันตก พระรามาธิบดีที่ 2 โปรตุเกสเข้ามาทำการค้ากับอยุธยา อยุธยาได้วิทยาการการทำสงครามจากโปรตุเกสเป็นอันมาก เช่น การทำปืนใหญ่ การหล่อปืนกระสุนดินดำ ทำให้อำนาจด้านการทหารเข้มแข็งมาก

แนวคิดประชาธิปไตยในสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครองถึงปัจจุบัน

เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นครองราชย์ แนวความคิดทางการเมืองที่ไม่พึงพอใจการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งคุกรุ่นมาตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเริ่มรุนแรงยิ่งขึ้น (อนุช อาภาภิรม และคณะ, 2544) มีสาเหตุเนื่องมาจากเรื่อง ดังนี้ 1. ผลกระทบจากการปฏิวัติระบอบบริหารราชการแผ่นดินครั้งใหญ่ของรัชกาลที่ 5 ซึ่งนอกจากการสร้างความสะดวกด้านอาณาเขตและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของ ราชอาณาจักรแล้วยังทำให้เกิดลักษณะการปกครองแบบรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง กล่าวคือ การแต่งตั้งข้าราชการหรือคำสั่ง นโยบายต่าง ๆ สั่งตรงไปจากราชธานี ระบบกินเมือง หรือการให้เจ้าพื้นเมือง หรือเจ้าเมืองหรือผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นปกครองดูแลจัดเก็บ ภาษีอากรรายได้แผ่นดินกันเองหมดสิ้นไป รวมถึงการใช้กฎหมายฉบับเดียวกัน เป็นต้น ซึ่งในรูปแบบการปกครองดังกล่าวยิ่งทำให้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มีความมั่นคงมากขึ้น ไม่เป็นไปตามความต้องการของกลุ่มที่เรียกร้องการปกครองระบอบประชาธิปไตย 2. การปฏิรูประเบียบบริหารราชการแผ่นดินครั้งใหญ่ของรัชกาลที่ 5 ทำให้ต้องมีการจัดตั้งหน่วยราชการ กระทรวง กรม กองต่าง ๆ ขึ้นเป็นจำนวนมากเพื่อรองรับรูปแบบ การปกครองภายหลังการปฏิรูปหน่วยงาน เหล่านี้จำเป็นต้องใช้บุคลากรที่มีความรู้จำนวนมาก รัชกาลที่ 5 จึงทรงมีนโยบายส่งเสริมการศึกษาทั้งภายในประเทศและการส่งบุคคลออกไปศึกษาในต่างประเทศ เพื่อตอบสนองความต้องการของหน่วยราชการ นโยบาย ส่งเสริมการศึกษาดังกล่าวทำให้เกิดกลุ่มปัญญาชนที่มีความตื่นตัวทางการเมือง และเห็นข้อบกพร่องของระบอบการปกครองแบบเก่าที่รวมศูนย์อำนาจอยู่ที่บุคคลเพียงคนเดียวไม่ว่าจะเป็นด้านการบริหารการปกครอง การตรากฎหมายหรือการตัดสินให้เป็นไปตาม

กฎหมาย กระแสต่อต้านระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มีจุดศูนย์รวมอยู่ที่สมาคมนักเรียนไทยในยุโรป คือ สามัคยานุเคราะห์สมาคมที่สถานทูตไทยในกรุงปารีส แม้รัฐบาลมีประกาศเตือนมิให้นักเรียนไทยสนใจศึกษาลัทธิการเมืองที่ไม่เหมาะสมกับสังคมไทย แต่ไม่เป็นผลเนื่องจากวัฒนธรรมตะวันตกได้เข้าไปมีอิทธิพลต่อโลกทัศน์และความคิดของกลุ่มปัญญาชนอย่าง ลึกซึ้งแล้ว

3. อิทธิพลของนักคิด เช่น เทียนวรรณ ก.ศ.ร. กุหลาบ และสื่อมวลชนต่าง ๆ ที่เสนอบทความเรียกร้องให้ผู้ปกครองเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครอง หนังสือพิมพ์ที่มีบทบาทในการให้การศึกษาและเรียกร้องการปฏิรูปการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภาในยุคนี้มีหลายฉบับด้วยกัน เช่น ไทยใหม่ ซึ่งมีบทบาททั้งด้านการลงข่าวและบทความเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นประชาธิปไตยในต่างประเทศรวมทั้งลงบทความเสนอความเห็นเกี่ยวกับการบริหารราชการแผ่นดินให้รับฟังเสียงของราษฎรมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีหนังสือพิมพ์ฉบับอื่น ๆ เช่น หนังสือพิมพ์ศรีกรุงสยามรีวิว ไทยหนุ่ม บางกอกการเมือง ฯลฯ

ไม่แต่เท่านั้น ยังมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง การปกครองในต่างประเทศ เช่น ตุรกี จีน และรัสเซีย ที่โค่นล้มการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาใช้รูปแบบการปกครองแบบสาธารณรัฐ

4. ปัญหาเศรษฐกิจ ซึ่งเริ่มปรากฏมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ด้วยสาเหตุต่าง ๆ เช่น การใช้จ่ายในราชสำนัก ปัญหาภัยธรรมชาติจากฝนแล้งและน้ำท่วมติดต่อกัน 3 ปี ทำให้การทำนาไม่ได้ผล ราษฎรขาดรายได้ ชาวนามีหนี้สิน เกิดปัญหาข้าวยากหามาแพง อีกทั้งผลกระทบจากปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ซ้ำเติมให้เศรษฐกิจไทยมีปัญหาหนักหน่วงยิ่งขึ้น สินค้าราคาตกต่ำ รัฐบาลขายข้าวไม่ได้ และยังมีรายจ่ายเพิ่มมากขึ้นจาก การขยายตัวของระบบราชการ ซึ่งรัฐบาลต้องรับภาระจ่ายเงินเดือนให้กับข้าราชการใน หน่วยงานต่าง ๆ และจากสัญญาไม่เสมอภาคกับตะวันตกที่ทำกันไว้ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ซึ่งมีสนธิสัญญาเบาว์ริง เป็นต้น (บรรพต วีระสัย และวิทยา นภาศิริกุลกิจ, 2533)

ในขณะเดียวกันคณะราษฎรก็ได้ออกแถลงการณ์ให้ประชาชนทราบถึงเหตุผลที่ยึดอำนาจการปกครองว่า เจตนาคือสถาปนาระบอบประชาธิปไตยขึ้นในประเทศ เพื่อประชาชนจะได้มีสิทธิมีเสียงในการปกครองประเทศ หลักการใหญ่ที่คณะราษฎรวางไว้ ซึ่งแสดงให้เห็นเป้าหมายที่จะจัดดำเนินการ คือ 1. จะต้องรักษาความเป็นเอกราชทั้งหลาย เช่น เอกราชในการเมือง ในทางศาล ในทางเศรษฐกิจ ฯลฯ ของประเทศไว้ให้มั่นคงให้มาก 2. จะต้องรักษาความปลอดภัยภายในประเทศให้การประทุษร้ายต่อกันให้น้อยลง 3. จะต้องบำรุงความสุขสมบูรณ์ในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะจัดหางานให้ราษฎรทุกคนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก 4. จะต้องให้ราษฎรมีสิทธิเสมอภาคกัน 5. จะต้องให้ราษฎรมีเสรีภาพ ความเป็นอิสระ เมื่อเสรีภาพนี้ไม่ขัดต่อหลัก 4 ประการดังกล่าวข้างต้น 6. จะต้องให้การศึกษา

อย่างเต็มที่แก่ราษฎร เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้รับหนังสือแจ้งความประสงค์ของคณะราษฎรแล้ว ก็ทรงยินยอมตามคำขอร้อง เพราะทรงเห็นว่า ความประสงค์ของ คณะราษฎรเป็นจุดประสงค์เดียวกับพระราชดำริของพระองค์อยู่แล้ว อีกทั้งพระองค์ไม่ทรงปรารถนาที่จะให้มีการนองเลือดเกิดขึ้นเหมือนกับการปฏิวัติในประเทศอื่น ๆ ดังนั้น การปฏิวัติเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองในครั้งนี้จึงสำเร็จลงได้

หลังการปฏิวัติ คณะราษฎรได้จัดตั้งผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารประกอบด้วยพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา พันเอกพระยาทรงสุรเดช พันเอกพระยาฤทธิอัคเนย์ เป็นผู้บริหารราชการแผ่นดิน ดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยระหว่างที่ยังไม่มีการจัดตั้งรัฐบาล ใหม่ขึ้นบริหารประเทศ (อนุช อาภาภิรม และคณะ, 2544) ส่วนการจัดตั้งรัฐบาลนั้นหลังการปฏิวัติ พันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาได้เสนอพระองค์เจ้าบรมเดช เป็นประธานคณะกรรมการราษฎรหรือตำแหน่ง นายกรัฐมนตรีในปัจจุบัน แต่ได้รับการคัดค้านเนื่องจากทรงเป็นเชื้อพระวงศ์ ซึ่งจัดอยู่ในกลุ่มผู้สูญเสียอำนาจหลวงประดิษฐมนูธรรมจึงเสนอชื่อมหาอำมาตย์โท พระยามโนปกรณ โนติธาดา (ก้อน หุตะสิงห์) เพราะเห็นว่าสามารถที่จะประสานความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มเชื้อพระวงศ์และขุนนางผู้สูญเสียอำนาจกับคณะราษฎรได้ เนื่องจากมิได้เป็นสมาชิกของ คณะราษฎร และเป็นขุนนางชั้นผู้ใหญ่ที่ได้รับการยกย่องนับถือทั่วไป พระยามโนปกรณ โนติ ธาดาก็ได้รับเลือกจากคณะราษฎรให้เป็นประธานคณะกรรมการราษฎร หรือตำแหน่ง นายกรัฐมนตรีในระยะต่อมาเพื่อจัดตั้งรัฐบาลขึ้นบริหารประเทศ

การเปลี่ยนแปลงการปกครองเข้าสู่ระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขได้เริ่มต้นตั้งแต่วันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 จนถึงปัจจุบันรวมกว่า 70 ปี แล้วการปกครองของไทยก็ยังไม่มีความเป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์หรือเป็นประชาธิปไตย เท่าที่ควรกล่าวคือ เป็นประชาธิปไตยเพียงเท่าที่คนทั่วไปนิยมนานนามว่า “ประชาธิปไตยแบบไทย ๆ” หรือ “ประชาธิปไตยครึ่งใบ” ยังไม่ “เต็มใบ” โดยสมบูรณ์ที่ราษฎรจะได้รับสิทธิเสรีภาพความเสมอภาคและมีส่วนร่วมในการปกครองโดยทั่วถึงอย่างแท้จริง การปกครองระบอบประชาธิปไตยต้องล้มลุกคลุกคลานตลอดมา กล่าวคือ (นคร พจนวพงษ์ และอุกฤษ พจนวพงษ์, 2543)

1. มีการแต่งตั้งนายกรัฐมนตรีและจัดตั้งรัฐบาลขึ้นบริหารประเทศในช่วงระยะเวลา 473 ปีเศษ ถึง 55 ชุด มีบุคคลสับเปลี่ยนกันขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี 23 คน และบางคนดำรงตำแหน่งนี้ถึง 8 สมัย
2. รัฐบาลหรือคณะรัฐมนตรีบางชุดปฏิบัติหน้าที่ในระยะเวลาสั้น ๆ เพียง 7 วัน 12 วัน หรือ 17 วัน มีคณะรัฐมนตรีรวมถึง 23 ชุด ที่เข้ามาบริหารประเทศไม่เกิน 5 เดือน และต้องพ้นหน้าที่ไป
3. มีคณะบุคคลฉวยโอกาสอ้างความล้มเหลวของรัฐบาลใช้กำลังทหารเข้าทำการยึดอำนาจการปกครองในรูปของการปฏิรูปหรือรัฐประหารรวมทั้งหมดมากกว่า 10 ครั้ง

4. มีการประกาศใช้และยกเลิกรัฐธรรมนูญฉบับต่าง ๆ ถึง 19 ฉบับ ฉบับที่ใช้ บังคับอยู่ในปัจจุบันคือฉบับที่ 20 ในสถานการณ์ดังเช่นนี้จะมุ่งหวังให้รัฐบาลไทยทำหน้าที่แก้ปัญหของชาติหรือพัฒนาประเทศให้เจริญรุ่งเรืองได้อย่างไร ในบางโอกาสหรือบางสมัยจะมีรัฐบาลได้ทำหน้าที่บริหารประเทศนานพอสมควรที่จะได้มีเวลาพัฒนาประเทศ และพัฒนาประเทศทางด้านการเมืองการปกครองเพื่อก้าวไปสู่ความเป็นประชาธิปไตย

การปฏิรูปการเมือง (Political Reform) คือการปรับปรุงแก้ไขปัญหาของระบบการเมืองทั้งระบบ เพื่อให้มีการเมืองในระบบมีความซื่อสัตย์สุจริต มีประสิทธิภาพทางการเมือง สามารถแก้ไขปัญหของชาติและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนได้อย่างแท้จริง ปัญหาของระบบการเมืองของไทย มีมากมายหลายประการที่จะต้องทำการแก้ไข หรือทำการปฏิรูปปัญหาใหญ่ที่สำคัญยิ่ง ได้แก่ ปัญหาการเมืองที่ไม่มีคุณภาพขาดความซื่อสัตย์สุจริต กระบวนการที่ได้ ส.ส. มาจากการซื้อสิทธิขายเสียงหรือใช้อิทธิพลมืดเข้า ครองอำนาจในการเลือกตั้งเป็นปัญหาหลักสำคัญที่ต้องแก้ไข อุดมการณ์เกี่ยวกับการต่อต้านเผด็จการ การผูกขาดทางเศรษฐกิจและการฉ้อราษฎร์บังหลวง ยังเป็นส่วนสำคัญของปัญหาระบบการเมืองของไทยที่จำเป็นต้องแก้ไขเช่นเดียวกัน การปฏิรูปการเมืองจะต้องมีรัฐธรรมนูญและกฎหมายประกอบหรือกฎหมายลูกให้ สอดคล้องกับแนวทางการปฏิรูปการเมืองทั้งระบบด้วยและต้องยึดหลักการปกครองระบอบ ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขไว้ตลอดไปเป็นสำคัญ

แนวคิดทางการเมืองของไทยในปัจจุบันควรมุ่งไปสู่การเมืองภาคพลเมืองที่พึงปรารถนา ใน 3 ด้าน (ถวิลวดี บุรีกุล และคณะ, 2566) ได้แก่ 1. การเสริมสร้างคุณภาพพลเมือง 2. การส่งเสริมกิจกรรมการเมืองภาคพลเมือง และ 3. การสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการขับเคลื่อนไปสู่การเมืองภาคพลเมืองที่พึงปรารถนา ส่วนข้อเสนอแนะเพื่อลดความเสี่ยงที่เป็นอุปสรรคต่อการมุ่งไปสู่การเมืองภาคพลเมืองที่พึงปรารถนา แบ่งเป็น 7 ด้าน ได้แก่ 1. แนวทางลดความเสี่ยงที่อาจเกิดจากการรวมศูนย์อำนาจทางการเมือง 2. แนวทางลดความเสี่ยงที่อาจเกิดจากโครงสร้างระบบเศรษฐกิจที่ไม่เป็นธรรมและความเหลื่อมล้ำ 3. แนวทางลดความเสี่ยงที่อาจเกิดจากความก้าวหน้าของเทคโนโลยีการสื่อสาร 4. แนวทางลดความเสี่ยงที่อาจเกิดจากการศึกษาที่ล้าหลัง 5. แนวทางลดความเสี่ยงที่อาจเกิดจากการเปลี่ยนแปลงค่านิยมทางการเมือง 6. แนวทางลดความเสี่ยงที่อาจเกิดจากการบังคับใช้กฎหมายที่ไม่เป็นธรรม 7. แนวทางลดความเสี่ยงที่อาจเกิดจากการดำเนินนโยบายของภาครัฐ ที่ส่งผลกระทบต่อประชาชน

สรุป

การพัฒนาการเมืองการปกครองของไทยมีรากฐานยาวนานตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา จนถึงรัตนโกสินทร์ โดยก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ประเทศไทยอยู่ภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่พระมหากษัตริย์ทรงมีอำนาจสูงสุดในการบริหาร นิติบัญญัติ และตุลาการ แนวคิดทางการเมืองในสมัยสุโขทัยสะท้อนผ่านแนวคิด “ธรรมราชา” ซึ่งยึดหลักพุทธศาสนาในการปกครอง โดยพระมหากษัตริย์ทรงปกครองประชาชนเสมือนบิดากับบุตร ส่งเสริมความเมตตาและความเป็นธรรมในสังคม ต่อมาในสมัยกรุงศรีอยุธยา แนวคิด “เทวราชา” ได้เข้ามาอิทธิพล โดยถือว่าพระมหากษัตริย์ทรงมีสถานะศักดิ์สิทธิ์และได้รับอำนาจจากสวรรค์ ทำให้ระบบการปกครองมีลักษณะรวมศูนย์อำนาจอย่างเข้มแข็ง พร้อมกับการจัดระเบียบสังคมผ่านระบบศักดินาและไพร่ ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ประเทศไทยได้เปลี่ยนเข้าสู่ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ซึ่งเกิดจากปัจจัยด้านความคิดทางการเมืองของปัญญาชน อิทธิพลตะวันตก และปัญหาทางเศรษฐกิจ พัฒนาการของประชาธิปไตยไทยยังเผชิญความไม่ต่อเนื่องจากการรัฐประหารและความไม่มั่นคงทางการเมือง ดังนั้น แนวโน้มทางการเมืองไทยในปัจจุบันจึงมุ่งเน้นการเสริมสร้างการเมืองภาคพลเมือง การพัฒนาคุณภาพประชาชน และการสร้างโครงสร้างทางการเมืองที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมและความเป็นประชาธิปไตยอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- ชัยอนันต์ สมทรวณวิช. (2519). *การเมือง - การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทยสมัยอยุธยา - รัตนโกสินทร์*. กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณรงค์ พ่วงพิศ. (2523). *ประวัติศาสตร์ไทย 3: ประวัติศาสตร์การปกครองการเมืองไทย*. กรุงเทพฯ: แสงรุ่งการพิมพ์.
- ถวิลวดี บุรีกุล และคณะ. (2566). *การศึกษาอนาคตและฉากทัศน์การเมืองเพื่อสร้างประชาธิปไตยที่ยั่งยืน ในมิติของการเมืองภาคพลเมือง*. กรุงเทพฯ: บริษัท ศูนย์การพิมพ์แก่นจันทร์ จำกัด.
- ธีรภูมิ ไชยิชฎีกุล. (2529). *การเมืองการปกครองของไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ก. พลกาพิมพ์.
- นคร พันธุ์ณรงค์. (2527). *การศึกษาประวัติศาสตร์ในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิษณุ.
- นคร พจนวพงษ์ และอุกฤษ พจนวพงษ์. (2543). *ข้อมูลประวัติศาสตร์การเมืองไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.
- นงเยาว์ พิระตานนท์. (2541). *การเมืองการปกครอง*. กรุงเทพฯ: สถาบันราชภัฏสวนดุสิต.

- นาฏวิภา ชลิตานนท์. (2524). *ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นาคยา อิงคนาภา. (2548). *ประวัติศาสตร์นิพนธ์*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- บรรรพต วีระสัย และวิทยา นภาศิริกุลกิจ. (2533). *ลัทธิการเมือง*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด.
- พรเพ็ญ อันตระกูล. (2519). *ประวัติศาสตร์และปรัชญาประวัติศาสตร์*. กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว และพลศักดิ์ จิรไกรศิริ. (2524). *วัฒนธรรมทางการเมืองไทย*. กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก. (2521). *รายงานผลการสัมมนา การเมืองและสภาพสังคมสมัยสุโขทัย*. พิษณุโลก: ศูนย์สุโขทัยศึกษามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก.
- วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร (ราชบัณฑิต). (2553). *หลักคิดในการปฏิรูปประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: บริษัท โอ.เอส.พรินติ้งเฮาส์ จำกัด.
- วิทยา นภาศิริกุลกิจ และสุขุม นวลสกุล. (2542). *การเมืองการปกครองไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- วุฒิชัย มุลศิลป์ และดารุณี ม่วงแก้ว. (2529). *หลักฐานประวัติศาสตร์ในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิชย์.
- สมพงษ์ เกษมสิน และจรรุญ สุภาพ. (2520). *ลัทธิการเมืองและเศรษฐกิจเปรียบเทียบ*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- อนุช อภาภิรม และคณะ. (2544). *ประวัติศาสตร์ไทยยุคประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.